

АКТИВНИ И НЕТРАДИЦИОННИ МЕТОДИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТИТЕ ОТ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ВУЗ ПО „ФИНАНСОВО-СТОПАНСКИ АНАЛИЗ“

доц. д-р Марко Тимчев

Факултет „Финансово-счетоводен“, катедра „Счетоводство и анализ“

УНСС – гр. София

Финансово-стопанският анализ (ФСА) е наука, която усъвършенства своя предмет, обект, метод и методика. Като наука, която има най-тясна връзка със счетоводството, той е насочен към системно и балансирано изучаване на микроикономическите явления, свързани с финансовата, инвестиционната, основната, търговската и маркетинговата дейност на предприятието. Пример в това отношение е усъвършенстването на ФСА на база на прецизно интегриране с балансирания бизнес анализ „Balanced Scorecard Method of Analysis“ и други нетрадиционни методи, методики и модели за анализ (бизнесметрики)

Съществуват предпоставки за интегриране на ФСА, счетоводството, контрола, както и бизнес планирането в разумни граници (запазване на тяхната специфика и наукометрична обособеност). Независимо от интеграционните предпоставки ФСА си остава специфична наука, бизнесметрика и методическа система. В науката по управление ФСА се интерпретира като особена функция на управлението, наред с производствения, финансовия мениджмънт и фирмения бизнес контролинг. Интеграционните процеси се интерпретират както в хоризонтален (времеви), така и във вертикален (по ABC – центрове на отговорност), в интегрален (пространствен), сценариен и ситуационен модели (аспекти).

Методическата система на ФСА притежава характерни функции, водещи между които са: информационно-аргументиращата, приложно познавателната и социално психологическата.

Посредством, счетоводството, анализа, контрола и бизнес планирането се формират адекватни стратегия и тактика на фирмата в условия на пазарна конкуренция. Не е трудно да се аргументират водещите видове ФСА – предварителен, оперативен, оперативно-прогностичен и последващ ФСА.

Видовете ФСА не трябва да се разглеждат изолирано, а е необходимо да се търсят модерни методи за тяхното интегриране в система за перманентен (следящ и предупредителен) анализ, както е непрекъснат и процесът на функциониране на стопанското предприятие в динамичната икономическа действителност на пазарната икономика.

В съвременният, модерен и международноутвърден ФСА нараства ролята и на т.н. предупредителен финансов анализ на риска от несъстоятелност и банкрут (Security Business Analysis“) – Prof.Dr.Ed.Altman и ред други учени, както и на балансирания бизнес-анализ „Balanced Scorecard Business Analysis“ – Prof. D.Norton и Prof.R. Kaplan.

По-съвременни и разкрепостени трябва да са вижданията по научния метод на ФСА.

Класическите епистемологични методи на индукция и дедукция трябва да се интегрират с метода на икономическата интуиция.

От усъвършенстване се нуждаят методите за факторен анализ, някои от които имат съществени слабости и допускат субективна интерпретация. В тази насока трябва да се търсят съвременни, модерни иконометрични, икономико-статистически, симулационни и игрови методи.

По-съвременна и в съответствие с, МСФО, МСС и ССФОМСП трябва да бъде счетоводно-информационна база за (ФСА), сега вече Финансов бизнес анализ (ФБА). Финансовият отчет, изготвян от счетоводството на фирмата да осигурява възможности за многопараметричен анализ и методи за пространствено изследване на функции с последваща приложна интерпретация.

На решително усъвършенстване подлежи методологията на ФСА. На базата на принципа методическа схема е необходимо да се развият частни методики, съобразени с отрасловите особености на фирмите. Методиките за ФСА следва най-после решително да се откъснат от тяхната статичност и да се развият в динамика. Те трябва да се усъвършенстват в хоризонтален, вертикален и в интегрален аспект.

Трябва непрекъснато да се търсят пътища за допълване на двете науки и техните производни. Заставаме с убежденост зад връзките на анализа с контрола, одита и бизнес планирането.

Променящите се и усъвършенстващи се теория и практика на ФСА и счетоводството правят обучението на студентите във висшите икономически учебни заведения труден, противоречив, рисков и отговорен процес.

Считаме, че важно условие за успех в научно-преподавателската работа е сполучливото ***усъвършенстване на учебните планове и учебните програми*** по съответните дисциплини. От друга страна, следва ***да се усъвършенства арсенала от методи за преподаване***, както и ***квалификацията на научно-преподавателските кадри.***

Формите на научнопреподавателска работа трябва да се усъвършенстват в съответствие със съвременните и международноутвърдени критерии и изисквания.

Учебниците помагала, формите на контрол и комуникация със студентите също трябва да се развият адекватно на съвременните изисквания и обективни пазарни реалности.

Учебниците задължително трябва да се издават след широко обсъждане в катедрите. Така би се избегнало тиражирането на някои произволни и самоцелни хрумвания и дори “нелепи приумици” на ред автори.

В учебните планове по ФСА (Financial Business Analysis) трябва да се намери подобаващо се място и да се утвърждава активно и настойчиво.

В областта на академичната дисциплина „Финансов бизнес анализ на фирмата” (***Financial Business Analysis***) има богат европейски и световен опит. Научното развитие и модерно преподаване на утвърдения във водещите университетски центрове (***Financial Business Analysis***) поставя вън от съмнение развитието, утвърждаването и модерното преподаване на „***Финансов бизнес анализ на фирмата***” в икономическите ВУЗ у нас.

Преди изучаването на анализа трябва да се изучавани науки, като висша математика, статистика, финансови изчисления, обща теория на финансите, респ. финанси на предприятието. Във фундаменталния блок студентите трябва да придобият познания по макро и микроикономикс. Още в тази част на фундаменталното обучение по подходящ начин е логично да се маркират ключови моменти и практики, които да улеснят бъдещото изучаване на ФСА.

Аналогичен ефект трябва да се търси при изучаването на теория на счетоводството, стопански и финансов контрол. В учебното съдържание на тези науки трябва да се търсят и обективно да се моделират връзките с анализа.

Важно е да се изясни ясно и еднозначно мястото на анализа в учебното съдържание по теория на управлението, респ. учебното съдържание по мениджмънт и маркетинг. Вън от всякакъв субективизъм, лични или групови интереси точно трябва да се определи хорариумът на лекциите, упражненията, семинарите, и практическите занимания по визираните дисциплини.

При разумно и качествено изграден фундамент много по-ефективно се реализира по късната подготовка по дисциплината ФСА.

Учебната програма по ФСА ясно трябва да отразява връзките с науките от фундаменталния блок. Отделните тези би следвало да се представят ясно и възможно най-задълбочено, за да се придобие представа за цялостния курс на обучение по дисциплината. Възможно най-точно е необходимо да се изяснят средствата и методите на обучение, както и схемата за разпределение на отделните занятия. При правилно съотношение биха се създали предпоставки за ефективно обучение и получаване на система от специални знания по ФСА.

Средствата и методиките на преподаване трябва да бъдат добре изяснени в учебните планове и в учебните програми по ФСА.

Лекцията по ФСА трябва да бъде дълбоко теоритично обоснована. Трябва да се избегне констативно-описателния стил, който е отблъскващ и дълбоко архаичен. Декларативност и изличен патос отблъскват, особено най-интелигентните студенти. Съвременната лекция по ФСА трябва добре да се дозира с примери от бизнес практиката. Това предполага преподавателят, изнасящ лекцията, да има богат практически опит и солидна теоретична подготовка. Назидателните клишета са недопустими, те трябва да отстъпят за сметка на убедително и широко представяне на националния и световен научен и практически опит. Ситуационният подход би бил приет много добре от академичната аудитория. Много добре се приемат примери, макро и микроикономическите параметри, на които, многократно се променят.

Традиционната беседа-изложение би следвало да отстъпи на широкото използване на технически средства. Трябва да се търсят средства за установяване на тясна връзка между лекциите и упражненията. Интерес представляват подходящи задания от страна на титуляра на дисциплината по ФСА, които с помощта на водещия упражненията да бъдат реализирани ефективно.

Много добър ефект би дало разделянето на студентите на групи, имитиращи управленски екипи на различни равнища в предприятието. Определя се екип от лидери и супервайзор. Тези екипи трябва да се поставят в режим на непрекъснато променящи се условия посредством делови игри, казуси и различни нетрадиционни задачи. Така методологическият инструментариум на ФСА се прилага много близо до практиката. Ако дадена ситуация се работи, анализира и управлява с помощта на компютърна техника, в мрежа. Директно могат да се следят и оценяват знанията и решенията на съответния студент или група.

Работата със студентите трябва да осигурява реални възможности за собствена самооценка на участието в семинарите, деловите игри и ситуации. Според *Джон Хирш (USA)* ключовите параметри, дефиниращи самооценката са:

1. *Пряк (директен) или непряк – Водещият насочва или поощрява групата.*
2. *Интерпретиращ или неинтерпретиращ – Водещият предлага интерпретация или оставя студентите сами да интерпретират резултатите.*

3. *Противопоставящ се или непротивопоставящ – водещият прекъсва или поощрява.*
4. *Катарзис (взривяване) или некатарзис (невзривяване) – водещият стимулира или не емоционалните изяви.*
5. *Конструктивен или деструктивен – водещият оптимизира или се противопоставя на структурата на групата в конфликтната ситуация.*
6. *Откритост или неоткритост – водещият споделя или не споделя своите мисли и чувства по време на деловата игра или проблемна ситуация.*

Лидерът в деловата игра трябва да се оценява и подбира от преподавателя по: интелект, инициативност, самоувереност, „хеликоптерни качества” (способност да се издигне над ситуацията) и „професионализъм.

При едно разумно разпределение на хорариума, съответстващо с капацитета на титуляра и асистента по ФСА, би било добре посредством ИТ - мрежа или на място двамата пряко да следят решаването на съответната практическа ситуация или казус. Като сравнително нова форма бихме предложили в рамките на семестъра студентите да реализират курсови работи по задание на преподавателя по ФСА като периодично изпращат за проверка своите резултати по компютърна връзка и комуникират в режим **“On line”** с преподавателите. Така биха се създали условия за непрекъснато следене на развитието на процеса на участие на всеки студент, като равностоен участник в деловата игра. В същото време ефективно се следи подготовка на всеки студент в **“On Line”** режим от преподавателския екип.

Информационните технологии (ИТ) в обучението по ФСА дават положително отражение по линия на мотивацията и ангажираността на студентите. По време на упражненията и семинарите, студентите, ползващи ИТ взаимно се подпомагат и се чувстват съпричастни по пътя към общата цел.

По време на лекции, а и по време на упражнения студентите по ФБА трябва да решават подходящи тестови задачи. Тестовите логично и последователно трябва да са синхронизирани с учебното съдържание. Наред с казусите, курсовите работи и деловите игри **тестовите трябва да имат допълваща функция**. Трябва да се създадат условия студента аргументирано да изказва своето становище. Нещо повече, ние трябва да му осигурим условия за убедителна защита на това становище публично. Всеки, който се обучава за мениджър, трябва да умее да се изказва, да формулира и защитава определени тези, произтичащи от реализирания ФСА.

Много отговорно следва да се организира дистанционната форма на обучение по ФСА Преди всичко тази форма трябва да бъде подходящо осигурена с учебници, учебни помагала и дидактически материали.

ВУЗ трябва да избере **много качествени преподаватели, които да провеждат дистанционно обучение**. Консултациите със студентите трябва да са особено прецизни и на високо ниво. И при дистанционната форма трябва да се залага много на казусите, на практическите примери на базата на една солидна теоретична обосновка и ИТ. Разпространено е схващането, че учебниците при дистанционната форма трябва едва ли не да са максимално олекотени, кратки, съдържащи най-важното. Позволяваме си да не се съгласим. Липсата с постоянен контакт с преподавателя налага по-голяма дълбочина на изложението в учебника и помагалото. Разбира се, учебното съдържание да е максимално привлекателно и достъпно. Консултациите трябва да са поне на две фази. При първата да се обърне повече внимание на изясняването на трудни и сложни моменти. При втората фаза трябва да се реализират казуси, делови игри и

практикуми, на по-малко сложни от тези при редовната форма на обучение по ФСА. Само при такъв подход би се уеднаквило до голяма степен качеството на подготовката по ФСА както при редовната, ката и при дистанционната форма.

Според водещи специалисти у нас и в чужбина и при дистанционната форма (макар и все още твърде спорна) има място за широко използване на компютърни презентации и мултимедиинно обучение. Това е подходящо и може да се случва в адекватна среда в процеса на обучение по ФСА.

Мултимедийното обучение е подходящо при подготовката на специалисти по бизнес анализ поради възможността да се стимулира тяхното аналитично мислене с делови игри, казуси и РС симулации с практически *“безкрайна”* промяна на параметрите, характеризиращи процесите в пазарното пространство.

Едно по-съвременно, комбинирано с ИТ, представяне на лекционния материал би осигурило:

- илюстриране етапите на различните сценарии на фирмено поведение и алгоритми за техния факторен анализ
- визуализиране на схеми за структуриране, класификация и взаимозависимости между различни показатели, фактори и факторни системи.
- представяне на информационното осигуряване на ФСА – финансовият отчет в стандартен или реструктуриран законосъобразно вид.
- Съставяне на функционални аналитични зависимости с акцентирание върху:
 - а) вида, характера и последователността на въздействие, срока на проявление, йерархичния ранг на измеримите фактори; б) изписване на технологичния модел за изследване на определена факторна система; в) алгоритма за метрифициране влиянието на изследваните фактори
- Осъществяването на плавен преход от теоретичен към приложен материал, от представения абстрактен формулен апарат през практическото му тестване с реални данни до формулиране на крайните изводи.
- Концентрирано изобразяване на входящата информация, предварителна и текуща обработка на информация за анализа в процес на подготвяне и вземане на решения за управление на бизнес процеси, явления или показатели
- подходящо оформяне на крайните резултати, изводи и оценки от финансово-стопанския анализ.

По дисциплината „Финансово-стопански анализ” в достатъчна степен, от нас, са експериментирани и прилагат лекции и семинарни занятия с използване на ИТ

Анализът технически ще се извършва от студентите с помощта на „MS Excel 2007” и заедно с *“Le tableau de borde d’Analyse Financiere”* – *„Инфо-слайд по финансов бизнес анализ”*, резултатите ще се изпращат на електронен адрес на катедра „Счетоводство и анализ” в УНСС – гр.София. Очертава се възможност за контрол върху уменията на студентите за реализация на ефективна *(On Line)* обратна връзка с преподавателя.

Друг подход при интерактивното обучение по ФСА позволява всички стадии на учебния процес да се осъществяват чрез *“Интернет връзка”* – от поднасянето на материала през етапно тестване на степента на усвояването му, постоянни консултации с преподавателя до дистанционно провеждане чрез видео и конферентна връзка.

През последните години, макар и все още на идейна фаза, се работи интензивно по внедряването на автоматизирани информационни технологии в анализа на сто-

панската дейност (*Финансово-стопански анализ*). Иновативно се проектират програмни продукти за бизнес анализ, една част от които ще се използват в специализирани магистърски курсове.

Целта на изследванията и провеждащите се в катедра „Счетоводство и анализ“ разработки по отношение приложението на съвременните бази от данни по „Бизнес анализ“ е да повиши равнището на автоматизация до нивото на счетоводните компютърни технологии. Очаквания позитивен резултат се очаква в няколко направления:

- *Интензифициране на учебния процес, тъй като една огромна част от формулния апарат се реализира с помощта на програмни продукти.*
- *Доразвиване на практико-приложните аспекти на анализа.*
- *Създаване на условия за построяването на интегрирани системи за обучение по „Финансов бизнес анализ на фирманта“.*

Естествено се стига до извода, че при активните методи на обучение по „Финансово-стопански анализ“ (Financial Business Analysis) посредством **“Swot Method of Analysis”** се разграничават приоритетите: **“Изключително важно”, “Много важно”, “Важно”, “Неважно”**. Това става на принципа на разграничаване на **“Силни страни”, “Слаби страни”, “Възможности” и “Заплахи”**. Обективно при активните методи на обучение в областта на “Финансовия бизнес анализ на фирмата” се налага като естествена необходимост интерактивната делова игра в мрежа. Тя е една форма на конкуренция но и на благородно сътрудничество. В такива условия студентите – анализатори търсят и моделират адекватни пазарни и финансови решения.

Същевременно студентите трябва да придобият устойчиви навици за решаване на различни практически задачи. Отличната реализация на обучението по ФСА предполага ерудирани и изключително подготвени преподаватели, способни с лично обаяние и активни форми на обучение сериозно да мотивират студентите в тяхната подготовка за практическа реализация в условията на съвременните динамични, труднопредсказуеми и обременени с тежка криза икономически реалности.